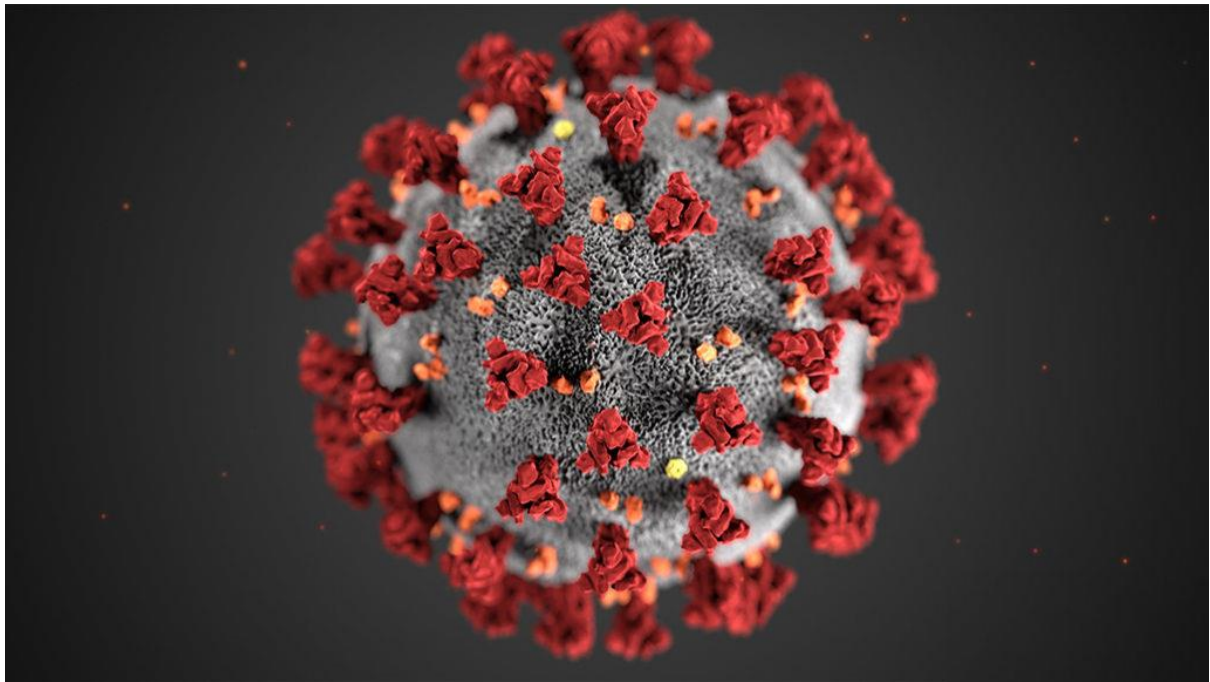

הערכת מצב - משבר הקורונה ועולם התכנון

מינהל התכנון – אפריל 2020

רקע

העולם סבל בעבר ממגפות שקטלו מיליוני אנשים. מלבד אובדן החיים, מגפות אלו לעיתים גם שינו את מהלך ההיסטוריה: ממפלתן של אימפריות בעת העתיקה (מחלת האבעבועות בתקופת האימפריה הרומאית), דרך שינויים חברתיים (תום ימי הביניים וראשית האנטישמיות בהשפעת המגפה השחורה), שיפור טכנולוגים בנושא המים (מגפת הכולרה במאה ה-19) וכלה בראשית המחקר בנושאי חיסון (השפעת הספרדית של שנת 1918).

נגיף הקורונה החל להתפשט מוואהן שבסין בחודש פברואר 2019, התפשטותו היתה מהירה והשפעתו גלובלית. הנגיף הגיע לישראל תוך זמן קצר והשפעתו ניכרת כיום בכל תחומי החיים. ישנם מספר גופים שמנסים לתכלל את הסוגיה על היבטיה השונים (אסטרטגיות יציאה ומה יקרה ביום שאחרי בתחומים שונים), ביניהם ניתן למנות את המל"ל, משרד רוה"מ, משרד הבריאות והמועצה הלאומית לכלכלה שגם גיבשה מספר תסריטים אפשריים על מנת להעריך את השפעת הנגיף. תסריטים אלו נעים החל מאפשרות שמדינת ישראל תתאושש בחודשים הקרובים ותחזור לפעילות כלכלית מלאה עד סוף 2020 דרך התאוששות ממושכת יותר וכלה בהתפרצויות נוספות של המחלה שיגררו את המשק (בארץ ובעולם) למשבר כלכלי ארוך.

על רקע האמור לעיל, קידם האגף הבכיר לתכנון אסטרטגי במינהל התכנון עבודה זו. מטרת העבודה הינה זיהוי האיומים וההזדמנויות שבמשבר הקורונה על עולם התכנון, וגיבוש נושאי מיקוד ומשימות לקידום על מנת לתת מענה מיטבי ואסטרטגי הן לאיומים והן כניצול הזדמנויות. המסמך הינו חלק מתהליך – בשלבים הבאים יתורגמו ויקודמו נושאי המיקוד והמשימות לתכנית עבודה מפורטת ביחד עם משרדים וגופים רלבנטיים.

העבודה הוכנה תוך היוועצות נרחבת שנעשתה באופן מקוון עם משרדי ממשלה נוספים, מהנדסי ערים, אנשי אקדמיה, מתכננים ואדריכלים מהשוק הפרטי ועמותות שונות.

בברכה,

שחר סולר

סגן מנכ"לית מינהל התכנון לנושא תכנון אסטרטגי

הזדמנויות ואיומים

להלן פירוט של ההזדמנויות, האיומים והפעולות הרלבנטיות באופן ישיר לעולם התכנון בעקבות משבר הקורונה. חלק זה נכתב לאחר היועצות רחבה עם גורמים רבים במינהל התכנון ומחוץ לו (מהנדסי ערים, זמים, משרדי ממשלה, מתכננים, אנשי אקדמיה, ארגונים לא ממשלתיים ואחרים). על רקע משבר הקורונה היועצות נעשתה באמצעות פלטפורמה אינטרנטית שהוקמה לצורך זה. במהלך העבודה הועלו סוגיות רבות-אלו שעניינן קשור ישירות לקורונה מופיעות במסמך זה, אחרות הקשורות יותר לפעילות ולמהלכים שיש לקדם באופן שוטף יכנסו למסמך אחר שיסכם את התובנות הנוספות ודרכים לקידומן. סוגיות אחרות הקשורות לרישוי וועדות מקומיות הועברו לטיפול ייעודי בתחום זה.

בנוסף, העלה הצוות אפשרויות שונות לביצוע הערכת מצב, אולם נראה כי הכלי המוכר הכולל הגדרת האיומים וההזדמנויות ושגוזר על בסיסן משימות קונקרטיות הינו כלי שמאפשר למצוא "נקודות עיוורות" בפעילות שלנו ומחבר היטב בין הרצון לחשיבה מתכללת לבין נקיטה בפעולות קונקרטיות שמטבען הינן בתחום ספציפי.

ברור כי האתגר הגדול והחשוב ביותר, מעבר להתגברות על המשבר בתחום הבריאות, הינו החזרת המשק לתפקוד והחזרת אנשים למעגל התעסוקה. ההתמודדות עם אתגר זה אמורה להתבצע בתחומים רבים, רק חלקם קשור לתכנון פיזי ומפורט במסמך זה.

הזדמנויות

תהליכים ארגוניים ומינהליים

- **שיפור שיתופי פעולה** - האויב המשותף (קורונה) יכול להוביל לשינוי דרמטי בשיתופי הפעולה בארץ ומחוץ לה וליצירת קשר שוטף חוצה משרדי ממשלה, מגזרים וגבולות מוניציפליים עם השחקנים השונים והציבור.
- **קידום המיחשוב** - הקורונה עשויה להאיץ את פיתוח המערכות הממוחשבות, את פרישת התשתיות, את החיבור מרחוק ואת המיומנות והנכונות של העובדים והמערכת להשתמש בכלים אלה. כמו כן יכולה לשפר את העברת המידע החיוני בין גופים רגולטוריים למגזר העיסקי והציבור.
- **קידום עבודה מרחוק** – הקורונה מוכיחה שניתן לעבוד מהבית בהיקף ובמקרים מסויימים ובכך לשפר תפוקות ולהפחית את הצורך בנסועה, בשטחי משרדים וכיוצ"ב. מהלך שכזה יכול לספק תועלות חיצוניות בדמות צמצום פערים בין המרכז לפריפריה, הגברת הפריון, שילוב טוב יותר בין הורות לעבודה וצמצום עלויות חיצוניות למשק כגון גודש, בזבז זמן ופליטות לאויר שנובעות משימוש בכלי רכב.

- **קידום דיונים מקוונים** – בדומה לעבודה מרחוק, הקורונה מוכיחה שניתן לקיים דיונים מסוימים באופן מקוון (מדיונים במוסדות התכנון ועד ישיבות עבודה שוטפות) ובכך להקל על המוזמנים, לשפר תפוקות ולהפחית את הצורך בנסועה.
- **שיפור הגמישות בתכנון** - הקורונה עשויה לחדד את הצורך בגמישות תכנונית כך שהתכנון ידע להתמודד עם עיתות משבר בהן נדרשת פריסה מהירה של תשתיות דוגמת בתי חולים ומרפאות. גמישות זו נדרשת ממילא בשל שינויים טכנולוגיים מהירים ושינויים בדפוסי צריכה והתנהגות.
- **שיפור ההיערכות להתמודדות עם אסונות** – הקורונה עשויה לשפר את היכולת שלנו להיערך תכנונית וארגונית למצבי חירום עתידיים בתחומי הבריאות, רעידות אדמה, אירועים בטחונים ומשברים אחרים.
- **קידום חשיבה אסטרטגית מובנית** - הקורונה עשויה לחזק את ההבנה שחשיבה אסטרטגית, ארוכת טווח ורב תחומית הינה קריטית גם בסוגיה זו וגם בסוגיות אחרות. יש חשיבות גדולה בהמשך קידום התכנית האסטרטגית 2040.
- **שיפור מעורבות הציבור בהליכי תכנון** - הציבור מתרגל להשתמש במערכות מקוונות ופלטפורמות אלקטרוניות, דבר שיקל על קידום הליכי שיתוף ציבור רחבים יותר באמצעים אלו.

תכנון

- **שיפור איכות תכנון** - הקורונה (על רקע עמידה ביעדי יחידות דיור מאושרות) יכולה להאיץ את שינוי השיח ואת המיקוד במימוש יחידות דיור מאושרות, בשיפור איכות החיים, שיפור איכות התכנון, פיתוח הסעת המונים ואיזון טוב יותר בין פיתוח לשימור.
- **יעול השימוש בקרקע ובמשאבים** - הקורונה עשויה להאיץ שינויים, שגם כך קורים, בתחומים טכנולוגיים והתנהגותיים שבכוחם להשפיע על יעול השימוש בקרקע, במשאבים וצמצום קונפליקטים מסוימים (שימוש ברחפנים, בתת הקרקע, הגברת השימוש במרלול"גים לצורך התייעלות בהפצת מוצרים שנרכשים באופן מקוון, יותר עבודה מרחוק (מהבית), צמצום שטח נדרש למועסק במשרדים וכיוצ"ב).
- **קידום חוסן תשתיתי** - הקורונה אמנם לא משביתה מערכות חיוניות במשק אולם מחדדת את החשיבות של החוסן של המשק. על רקע זאת יכולה לעודד הקמת מבנים בבנייה ירוקה ומאופסי אנרגיה, שימוש מלא בגגות מבנים למתקנים לצורך הפקת אנרגיה שמש, לביסוס חקלאות עירונית, ניצול מי נגר, להגדלת הייצור ואגירת האנרגיה במרחב הבנוי וכיוצ"ב.
- **שמירה על שטחים חקלאיים** - הקורונה מחדדת את חשיבות השמירה על שטחים חקלאיים פתוחים לצורך ייצור מזון מקומי שמפחית את התלות בייבוא ומגדיל הבטחת זמינות מזון. כמו כן מחדדת את הצורך בהתייעלות (הידרופוניה כדוגמא) ושיפור מערך האחסון (משק לשעת חירום וכד' של הייצור המקומי, תוך הבטחת מגוון מוצרים).
- **שמירה על שטחים פתוחים** - הקורונה מחדדת את הצורך בשמירה על שטחים פתוחים איכותיים ומתפקדים - מהרמה העירונית בקירבה לבית ועד לשטחים מערכתיים (טבע עירוני, פארקים גדולים יותר, מסדרונות אקולוגיים וכיוצ"ב) ואת תפקידם ותרומתם לבריאות האדם, בנוסף לשמירה על מערכות אקולוגיות.

- **קידום תשתיות** – בטווח הזמן המידי יש הזדמנות להאצת ביצוע תשתיות תוך ניצול רידוד התנועה בכבישים, רכבות ושדות התעופה ושימוש בתשתיות קיימות שאינן מתפקדות (חניונים לדוגמא) לשימושים החיוניים בהתמודדות עם הקורונה (היבדק וסע, מתחמי בידוד, בתי חולים שדה וכיוצ"ב).
- **פיתוח בתי עלמין** - הקורונה לצערנו מגבירה את קצב התמותה, ובהיבט זה מהווה הזדמנות לממש בתי עלמין מאושרים שלא קודמו, ושיטות קבורה המייעלות את השימוש בקרקע (קבורה רוויה, תת קרקעית ועוד).
- **חיזוק הצורך בייצור מקומי** – מעבר לייצור החקלאי, הקורונה מחדדת את הצורך בקיומם של ייצור ומסחר מקומי במרחקי הליכה. הייצור המקומי (ובכלל זה ייצור תעשייתי) צריך להיות מגוון וגמיש לטובת הגברת החוסן האזורי.
- **בחינת פתרונות הדיור לאוכלוסיית הזקנים** - הפגיעה של הקורונה במוסדות הדיור המוגן מחדדת את הצורך בבחינה מקצועית לגבי ריכוזים של אוכלוסיות מאופיינות כמו קשישים וחולים, בתכנון מבנים לדיור מוגן באופן המאפשר צמצום הדבקה בעת הצורך, ועולה בקנה אחד עם השאיפה לקדם הזדקנות בקהילה.
- **חיזוק העירוניות** - הקורונה עשויה להגביר ולכוון לתכנון תומך הליכתיות ולעירוב שימושים בערים באמצעות חידוד ההבנה בצורך בנגישות לשימושים במרחק הליכה קצר, שלא באמצעות תחבורה ממונעת ורכב פרטי.
- **שיפור המרחב הבנייני** - הקורונה ממחישה את החשיבות של תכנון הדירה, הבניין והשכונה באופן יעיל והצורך במרחבים זמינים ומזמינים בסביבת המגורים המיידית, בפרט במקרים בהם רווחת הדיור נמוכה (באמצעות מרפסת, גנים וורטיקליים/ גינות באמצעות יצירת חללי גינות במבנים, גינות ושימוש בגגות, נגישות מיידית לשטח פתוח איכותי ועוד).
- **קידום ערים איתנות** - הקורונה עשויה לחזק את החשיבות בתכנון וקידום "ערים איתנות" (Resilient cities) – ערים המסוגלות להתאושש במהירות ממשברים (מגפות, אסונות טבע ובמקרה של ישראל גם אירועי טרור ומלחמות). הכוונה לערים בעלות תשתית קהילתית חזקה, ממשל עירוני יציב עם יכולת משילות גבוהה, תשתית כלכלית מגוונת שאינה מתבססת רק על ענף אחד ורמה נמוכה יחסית של אי-שוויון מרחבי. במסגרת זו חשוב גם להתמודד עם שינויי האקלים וסוגיות "משבריות אחרות".

איומים

- **תחושת משבר** - בטווח הקצר הקורונה משרה תחושה משברית שמקשה על תכנון איכותי, אסטרטגי, ארוך טווח ורב תחומי.
- **התמקדות בכאן ועכשיו** - הקורונה עשויה להסיט את תשומת הלב הניהולית והמיקוד הממשלתי מהתמודדות עם משברים מורכבים וארוכי טווח כמו משבר התחבורה, שינויי אקלים וכיוצ"ב ולהמירם בהיערכות לגל הבא של הקורונה או משברים שאופיים יותר קצר טווח.
- **פגיעה בזקנים** - משבר הקורונה עלול להוביל ל NIMBY חדש מסוג הדרת אוכלוסיות מבוגרות - בדגש על בתי הדיור המוגן ובתי האבות וכן על שירותים קהילתיים, כגון-מרכזי יום לפי קבוצות תפקוד.
- **מורכבות במתן מענה** - ההתמודדות עם הקורונה מצריכה שיתופי פעולה רב משרדיים ומגזריים וישנה תלות בגורמים וכלים חיצוניים על מנת להוביל לשינויים הרצויים.
- **פגיעה בהליכי תכנון** - בטווח המידי הקורונה פוגעת בהליכי תכנון וביכולת לקדם ולאשר תכניות בגלל חוסר יכולת לכנס את מוסדות התכנון ושחקנים רלבנטיים נוספים ולהפקיד תכניות לעיון הציבור. בטווח הקצר/בינוני הקורונה עלולה להוביל ללחץ גובר לקצר, לצמצם ולבטל הליכי תכנון שנועדו לשפר את איכות התכנון, ובהינתן שטעויות תכנוניות הינן בעלות אופי כמעט בלתי הפיך, הרי שתיגרם פגיעה באיכות חיי התושבים בטווח הארוך.
- **פגיעה בחברה ובעירוניות** - הקורונה עלולה להרחיק אנשים זה מזה ברמה החברתית והפיזית, מה שעלול להוביל להחלשה של קהילות, ללפגיעה בעירוניות ואיכות החיים העירונית ולבניה דלילה ובזבזנית בקרקע בעיר ומחוץ לה.
- **פגיעה בכלכלה העירונית** - הקורונה, והסגר שהביאה עימה, עשויה לפגוע בעסקים קטנים הממוקמים ברחובות הערים ולהוביל לסגירתם בטווח הקצר והבינוני, היות ומדובר בעסקים בעלי איתנות פיננסית מוגבלת. סגירת העסקים תהפוך את הרחובות למרחב שאינו אטרקטיבי לתושבים, לסוחרים ולרשות המקומית, אינו שוקק חיים ואינו בטוח לשוטטות.
- **פגיעה בפעילות ממשלתית, האטת בניה ועליית מחירים** - בעקבות עלות ההתמודדות צפוי קיצוץ משמעותי בתקציבי הממשלה והאטה במשק מה שיקשה על קידום של פרויקטים חשובים שאינם מניבים בטווח זמן המידי/קצר. במקביל עלולה להיגרם ירידה בהתחלות בניה ופגיעה בענף הנדל"ן.
- **פגיעה בתחבורה הציבורית** - בטווח הקצר והבינוני עלולה להוביל לשימוש גובר ברכב הפרטי ובעקבות הירידה בביקוש גם לצמצום ההשקעות בתשתיות ובשירות של התחבורה הציבורית.
- **הגדלת פערים חברתיים** - הקורונה עלולה להגדיל את הפערים החברתיים ואי השוויון, אנשים בעלי גישה מצומצמת לאמצעים טכנולוגיים, עם פחות אמצעים, עם גישה נמוכה יותר לטיפול רפואי ורגישות גבוהה יותר לאיבוד מקום העבודה יסבלו מקשיים גדולים יותר, גם לאורך המשבר וגם בעת הנסיון להתאושש ממנו.
- **פגיעה במתכננים** - הקורונה עלולה להוביל לפשיטת רגל של מתכננים, אדריכלים וקבלנים, ככל שהשבתה תיארך ויזמים יבטלו התקשרויות, מה שיוביל לירידה באיכות התכנון ולשחיקה ביכולות של אנשי המקצוע בתחום.

משימות לקידום

נושאי המיקוד והמשימות להלן נועדו להתמודד עם האימים וההזדמנויות שזוהו:

משימות הנוגעות לתהליכים ארגוניים ומינהליים

קידום דיונים מקוונים במוסדות תכנון ובפעילות שוטפת

- ניהול ישיבות מסוימות (ובתנאים מסוימים) באמצעים וירטואליים. יוביל לחיסכון בימי עבודה, לשיפור בתפוקת מוסדות התכנון ולהגדלת הפריון במשק, וזאת מבלי לפגוע בהליכי התכנון (ככל שיקבעו סדרי דיון וסוגי דיונים רלבנטיים).
- ניהול פגישות באופן וירטואלי גם בעת חזרה לפעילות השוטפת. אין סיבה שברירת המחדל תהיה ישיבה פיזית סביב אותו שולחן. הדבר מצריך תנאים נאותים שמשתפרים מיום ליום בעקבות המשבר.
- פיתוח כלים שיתנו מענה לצורכי אבטחת מידע ויאפשרו שיתופי מסך, הצבעות, הקלטות וכל דרישה אחרת שתוגדר על מנת לתמוך בקיום דיונים וירטואליים.

שילוב רובד פיזי אסטרטגי בעבודת משרדי ממשלה רלבנטיים

- מינהל התכנון מקדם את התכנית האסטרטגית 2040, כחלק מכך ועל מנת להיערך לסוגיות רחב נדרש חיזוק של החשיבה הפיזית אסטרטגית במשרדי הממשלה, ברשויות המקומיות ובארגונים אחרים על מנת לגבש חזון לטווח רחוק ולייצר אסטרטגיה (תכנונית) מרחיקת ראות - בלי קשר ועם קשר לחירום.

חיזוק שיתופי פעולה

- הקמת קבוצת היועצות קבועה של אנשי מקצוע. ההמלצה שקבוצות כאלה יוקמו גם ברמת מטה מול שטח וגם ברמה האזורית והמקומית. (בסוגיות רלבנטיות רצוי לשתף גם את האקדמיה וגופי מחקר, הצבא והתעשייה הטכנולוגית).
- על מנת לחזק את התיאום בין משרדי הממשלה בתחום התכנון ובינם לבין המגזר העסקי קיים צורך לייצר מאגרי מידע שייעלו את העברתו.
- שיפור הליכי מעורבות הציבור ובכלל זה באמצעות שימוש באמצעים דיגיטליים באופן שוטף.
- קידום תכניות לראיה מרחבית כוללת שאינה תלויה רק בגבולות מוניציפליים.
- גיבוש אזורים תפקודיים לתכנון Functional Urban Areas שיהוו בסיס להתייחסות תכנונית.

עידוד עבודה מהבית ועבודה מרחוק

- שילוב של עבודה מרחוק/מהבית בשיגרה השוטפת הנו בעל יתרונות רבים (מהפחתת גודש על הכבישים והקטנת זיהום האוויר, דרך הפחתה במספר הנפגעים מתאונות דרכים, ועד הגדלת זמן האיכות עם המשפחה בבית ושימוש יעיל בזמן – היבטים בעלי משמעות פיננסית), הסוגיה קשורה לכלל המשק, ולא רק לעולם התכנון, ויש לבחון את האפשרות והצורך להסדיר זאת חוקית ומינהלית ולהיערך לכך ארגונית ומחשובית.

שיפור תשתיות המיחשוב

- חוץ ארגונית – סגירת פערי תשתיות אינטרנט לפריפריה, לא רק כמרכיב של איכות חיים אלא כמרכיב בסיסי של עבודה מרחוק.
- פנים ארגונית - מתן דגש להיבטי מערכות מחשוב, רשתות (רוחב פס, יכולות וכו'), פיתוח יכולות AI ודרכי התקשרות עם הציבור (תוכנות, אפליקציות וכו') בתכניות העבודה של גופי המחשוב בארגונים, תוך מוכנות למקרי קיצון ותוך האצת המעבר לענן, פריסת WIFI במחוזות, הקמת מערכות לשיתוף מידע ותוכן, בניית תכנית מחשובית להערכות לחרום בתוך הארגון ומול הגופים המושפעים בחירום, הקמת פורטל ארגוני למורשים המאפשר חיבור לא דרך רשת המשרד, שימוש באיזור האישי והעסקי.
- באופן שוטף, ובעיקר אם השימוש במערכות אלה יגבר, יש לקחת בחשבון גם שימוש בשפה הערבית ונקיטת אמצעים על מנת להגיע לאוכלוסיות שאינן משתתפות בשיח בפורמט ממוחשב כגון חרדים וקשישים.

מערכת רישוי זמין ומערכת תכנון זמין

- המשבר ממחיש את החשיבות במערכות המחשוב של תכנון זמין ורישוי זמין ככלי להמשך מתן שירות תכנוני ורישוי והמשך פעילות כלכלית של משק הבניה ונגזרות שלו. עם זאת, המשבר ממחיש את הצורך להמשיך לפתח את המערכות ואת הממשקים של המערכות עם גורמים שונים. מערכת רישוי זמין- הכנסת שלב הביצוע לעבודה מקוונת (מתחילת עבודות ועד לתעודת גמר); הצורך בפיתוח מימשקים מול גורמים שונים, על מנת להרחיב את השירות המקוון; הצורך לפתח גמישות במערכת רישוי זמין כך שתוכל להתאים עצמה טוב יותר למציאות משנה.

משימות בתחום התכנון

שדרוג המרחב הבנוי

- מציאות ימי הקורונה שינתה בין רגע את היומיום העירוני. תופעות שצמחו מתוך מציאות זו מחזקות ומבליטות את רלוונטיות החיים בסביבה עירונית, קומפקטית, מגוונת ואינטנסיבית ומחזקות את חשיבות קיומו של מגוון הזדמנויות בסביבת הבית; מסחר, מקומות עבודה, שירותים שונים, מקומות ישיבה מוצלים, גינה שכונתית וכיוצ"ב. הצורך לחזק את העירוניות האיכותית מתחדד בעקבות המשבר וממקד את תשומת הלב ברבדים נוספים, לכן מוצע:

- שיפור היכולת של האוכלוסיה להתמודד עם מצבי חירום על ידי שיפור מרחב החיים ואספקת תנאי חיים טובים גם בשעות מצוקה. הבחינה צריכה להיות רב מערכתית ולהתייחס לדירה, לבניין ולשכונה.
- כחלק מהאיכות העירונית והחוסן היישובי, בחינת האמצעים לעידוד תעסוקה מקומית – בין היתר על ידי אפשרות פיזית ומינהלית לפתוח קליניקות במגורים, קידום היבטים תכנוניים שיכולים לעזור לעידוד עסקים קטנים וכיוצ"ב.
- קידום פרויקטים נקודתיים שמשפרים את היכולת להתמודד עם מצבי חירום דוגמת ייצור אנרגיה מתחדשת ואיפוס אנרגטי של מבנים, ייעול השימוש במים ושדרוג מרחבי מחיה צמודי מגורים כך שיוכלו לספק ביתר קלות את צרכי התושבים (בכלל זה חקלאות עירונית, ייצור טכנולוגי, הנדסי ורפואי).

שיפור החוסן העירוני/יישובי/מרחבי

- איתנות של עיר אינה משימה פיזית בלבד אלא קשורה לגורמים ותחומים רבים כגון ניהול המרחב, הטמעת טכנולוגיות, פרישת מערך חברתי וכיוצ"ב. יש לקדם את האיתנות של הערים באמצעות הקמת צוות בדיקה משותף למשרדי ממשלה (מינהל התכנון, משרד הפנים, בטחון פנים, משרד האנרגיה וכיוצ"ב) ולשלטון המקומי שיגדיר מהי עיר איתנה ומה הכלים לקדם אותה. ההתייחסות צריכה להיות בין היתר להיבטים הפיזיים, למערכות טכנולוגיות, לרשתות חברתיות (בדגש על מניעת בדידות) וכו' כמנגנונים משלימים לתפקוד העירוני בעת שגרה ובעת חירום מכל סוג.

טיפול בדיור מוגן והזדקנות בקהילה

- כנגזרת של התכנית האסטרטגית 2040 - בחינה מעמיקה ורב תחומית בנושא פתרונות הדיור לזקנים, ההתמודדות עם מקרי תחלואה מדבקים באוכלוסיה זו, היתרונות והחסרונות של היבט זה בדיור מוגן מול הזדקנות בקהילה ומאפייני הבינוי כך שיאפשר את צמצום ההדבקה במקרה הצורך ואפשרות לבידוד בתנאי חיים נוחים.

פיתוח ושימור משאב הקרקע, השטחים הפתוחים והמרחב הכפרי

- המגפה הציפה בצורה ברורה את החשיבות של המרחב הכפרי כחלק ממנועי ההתאוששות - חשיבות ההשקעה של המדינה במחקר, פיתוח ויזמות בתחומי הביו-טק, אגרו-טק, בטיחות מזון ומחקר רפואי ביחס למחלות בעלי חיים. יש לקדם מהלך לבחינת המדיניות במרחב הכפרי כך שהישובים ישמרו על חוסנם ושהשטחים לייצור חקלאי ישמרו לטובת ייצור חקלאי משמעותי ולא יוסבו לשימושים אחרים אלא בליט ברירה. על בסיס מסמך המדיניות יש לדייק את התכנון של השטחים החקלאיים והפתוחים תוך מתן דגש לאזורים הקרובים למקומות ישוב ושמהווים תווך בין ישובי.
- במקביל יש לבחון את המשמעויות של היבט החוסן שהשטחים הפתוחים מספקים דרך פרק השטחים הפתוחים בתכנית האסטרטגית ובתכניות סטטוטוריות.
- יש לפתח אמצעי ניטור ובקרה למניעת אזילת הקרקע וייעול השימוש במשאב זה.

פרישת מערך הבריאות

- בחינה בתמא 49 את הצורך לייעד שטחים לשירותי רפואה קדמיים, למתקני הספקה, לבתי חולים שדה, לכוחות הצלה ולוגיסטיקה ולהקמת שירותי רפואיים בתוך הקהילה כגון מרכזי אשפוז יום ומרכזי רפואה דחופה שבכוחם לתת מענה ראשוני בעת חירום ולהיות קו קדמי בתוך הקהילה.
- בחינת הצורך להוסיף למדריך להקצאת שטחים למבני ציבור, הנחיות לייעוד שטח למוקדי רפואה דחופה קדמיים בקהילה.

מימוש תכניות של בתי עלמין מאושרים

- יש לקדם את התכניות המאושרות לבתי עלמין תוך ייעול השימוש בקרקע.

פיתוח תשתיות

- טווח זמן מיידי- בעקבות צמצום הנסועה ניתן לנצל את השקט וחוסר הפעילות כדי לבצע עבודות תחזוקה, לסיים עבודות הרחבה ולקדם את העבודות הגורמות להפרעה גדולה בימי שגרה, רצוי לרכז את הפרויקטים הללו תחת קורת גג אחת ולוודא שמקודמים.
- הקורונה חידדה את החשיבות של יצירת תשתית להעברת מידע (אינטרנט), במיוחד לאזורים פריפריאליים. מדובר באחת הדרכים החשובות בחיבור הפריפריה למרכז ובצמצום פערים, לכן יש להתייחס לתשתיות תקשורת כתשתית חיונית - לייצר עבודה את הסטטוטוריקה הנדרשת בכל שלב תכנוני: מתארי, מפורטת ושלב הרישוי. וכן את מסלולי התכנון המתאימים כולל לתקשורת סלולרית וקווית (סיבים אופטיים).
- על מנת להגדיל את אפשרויות התנועה בעיתות משבר מוצע חיזוק השימוש בשבילי אופנים והליכה בערים וביניהן אם בתכנית ארצית או בתכניות מחוזיות ובהשלמה לשבילים בשטחים הפתוחים.

טיפול באוכלוסיות חלשות

- על מנת למנוע הגדלת פערים חברתיים גם בשיגרה וגם בחירום בין אוכלוסיות חלשות לאוכלוסיה הכללית מוצע לבצע מחקרי עומק בהם ימופו הצרכים והמהלכים הנדרשים על מנת למנוע את הגדלת הפערים. לאוכלוסיה הבדואית לדוגמה נדרשת בטווח הארוך הסדרה של מרבית האוכלוסיה ובטווח המיידי נדרש הקמה של אתרים לשירותים חיוניים ועוד (פירוט לגבי האוכלוסיה הבדואית במסמך נפרד), לגבי האוכלוסיה החרדית ישנו מסמך המפרט את פתרונות הדיור, מסמך המלצות של משב"ש בנוגע לפרוגרמות תכנוניות ונדרש מחקר נוסף לגבי צרכים אחרים, לגבי אוכלוסיית הזקנים יש המלצות במסמך זה למחקר בנוגע למאפייני המגורים והבינוי.
- בהיבט שאינו תכנוני אולם רלבנטי לאוכלוסיות אלה, נדרשת בחינה של סוגיית השכירות המוגנת/מפוקחת וכן של סוגיית מלאי הדיור הציבורי. גורמים שיתכן ויכולים לתת מענה לחלק מהבעיות.

קידום תכנון מתקן

- המשבר הכלכלי שבפתח עשוי לצמצם בטווח הקצר את הלחץ למימוש תכניות ישנות (למסחר, לתעסוקה, ואולי גם למגורים). זו הזדמנות טובה לבחון ולשפר תכניות אלה כך שיתאימו להנחיות העדכניות, לבטל תכניות שאינן רלבנטיות ולשנות ייעוד בתכניות אחרות.

שיפור היערכות והתמודדות עם מצבי חירום

- ביצוע מיפוי של "סוגיות החירום" השונות במדינה, להתניע היבטים חסרים, להטמיע בהם את אלמנט הרציפות התפקודית ולסנכרן בין תכניות נושאות להתמודדות עם מקרי אסון. תכנית מסוג זה יכולה לכלול מעבר להיבט הפיזי גם אמצעים נוספים כגון שת"פים עם מרפאות צה"ל המפוזרות בכל המדינה ויודעות להתארגן מהר וביעילות.
- בתכניות שמקודמות ובתכניות ישנות – בחינת אפשרות לשימוש בעת חירום במרחבים המאושרים לשימושים אחרים או נוספים, למשל בתכנון רשת המטרו לבחון אפשרות (או לקבל החלטה מחייבת) לתכנן ולאפשר שימוש בחירום בנתיבים האלה לכלי תחבורה גלגליים.
- ביצוע מחקר משווה בנושא התמודדות המדינות השונות עם המשבר ותוכנית חירום לאומיות ואזוריות.
- ביצוע מחקר "אחרי הקורונה" - מה עבד ומה לא, מה מהתהליכים המקוונים תפקד ומה לא, מה היו החסמים לניסיונות שונים לתפקד ומה צריך לשנות לקראת האירוע הבא. ניתוח כזה יאפשר לזהות נקודות החולשה וחוזקות לצורך המשך בניית תהליכי עבודה משופרים ובעלי חוסן.
- קידום יכולות הערכה לסיכונים ומשברים - פיתוח מערכות נתונים ועיבודן בשיתוף עם גורמים בינלאומיים שיכולים לייצר תחזיות רב תחומיות ולשפר את יכולת ההתראה בנוגע לסיכונים ולהשפעתם.
- בחינת סוגיית החירום בכל תכנית מתאר ארצית או כחלק מתמ"א 1 בדומה לפרק קבורה ארעית בחירום בתמ"א 19, הוספת פרק היערכות למגפות בתמ"א 49, מתחמי בידוד לאסירים בתמ"א 24 וכיו"ב.

קידום ייזום ממשלתי

- לקראת סיום ואחרי הקורונה- סביר כי על מנת לצאת מהמשבר הכלכלי יהיה על הממשלה לתמרץ תעסוקה ולקדם פרויקטים משמעותיים מאושרים ומוכנים לביצוע. מוצע להקים ועדה מצומצמת שתעסוק בקידום התשתיות הללו, בחירת פרויקטים בהם ימוקד המאמץ וליווי ככל שיש צורך. מומלץ כי הועדה תכלול את נציגי מטה הדיור, מינהל התכנון, חשכ"ל, אגף תקציבים, משרד התחבורה, האנרגיה, שיכון ורמ"י.
- על מנת לאושש את המשק, משרדי התכנון והקבלנים מוצע לקדם מכרזי תכנון כחלק מתכנית ההתאוששות הכלכלית הממשלתית.

הגברת הגמישות בתכנון ובשימושים

- בתקופה בה הטכנולוגיה עוברת תהליכים מהירים, השינויים במשק מוצאים את עצמם נדרשים להתאמה למציאות המשתנה תדיר ובפרקי זמן קצרים. לשם כך נדרש תכנון ארוך טווח וצופה פני עתיד וכן גמישות תכנונית שתאפשר התמודדות עם מצבי קיצון וחירום. קידום גמישות בתכנון באופן שיאפשר בין היתר התמודדות עם הסוגיה גם בשוטף וגם לעת מצבי חירום מסוגים שונים.
- הגמישות תיבחן החל מרמת יעודי הקרקע והתכנון המרחבי, דרך הגמשת השימושים במבנים על ידי תכנון שיכול לייצר גמישות תפעולית וכלה בשימוש מוגבר במבנים רב תכליתיים: בתי ספר, מתנס"ים, מרכזי יום ועוד.
- ביצוע מחקר משווה על התמודדות עם שינויים טכנולוגיים ותפקודיים בעולם ועל השפעות הקורונה על התחומים השונים בטווח המעט יותר ארוך.

קידום תחום הרישוי והבניה

- טווח זמן קצר - בתאריך 07.04.20 הפיץ מינהל התכנון טיוטת תקנות שנועדה להקל באמצעות הוראת שעה על הוועדות המקומיות ועל עורכי בקשה ויזמים בתקופת הקורונה ולאחריה.
- טווח הביניים - קידום שינויי חוק ושינוי תקנות הרישוי (ומערכת רישוי זמין) מתוך רצון להגביר את הוודאות בתחום הרישוי ולקצר הליכים.
- טווח ביניים וארוך - קידום מספר מהלכים נוספים המתבססים על עבודת מטה מקיפה שנערכה במהלך השנה האחרונה. מהלכים אלה נותנים מענה גם לאתגרים וההזדמנויות שעולים ממשבר הקורונה:
- קידום תיקון חקיקה בנושא ביטול / צמצום הקלות: לצמצום ההקלות מספר מטרות, האחת- הגברת איכות התכנון והשניה- הגברת הוודאות וקיצור לוחות הזמנים ברישוי. המתווה מתייחס לביטול הקלות כמותיות ומרחביות תוך מתן סמכות למהנדס הועדה לאשר גמישויות מרחביות לטובת ביצוע. המתווה מבחין בין תכניות ישנות לבין תכניות חדשות.
- קידום תקנות הרחבת מסלול פטור מהיתר (הרחבת מסלול פטור מהיתר בתנאים שונים לטובת נושאים) קידום תקנות לטיפול בשלב הביצוע (מתוך מטרה לבנות תהליך יעיל ואפקטיבי הבנוי על ניהול סיכונים ומתחשב בכך שהמשאבים מוגבלים).
- קידום תקנות לטיפול בשלב המידע להיתר (לאור מסקנות בקרת רישוי עולה כי יש לבצע שינויים בתהליך המידע להיתר, כגון: הוספת מסלול פטור ממידע להיתר, ביטול תנאים לקליטת מידע ועוד).
- קידום תכנון חושב רישוי: פרויקט שמטרתו לצמצם את הפער הקיים לעיתים בין תוכניות מפורטות מהן ניתן להוציא היתר בניה, לבין תהליך רישוי הבנייה וכן לתת מענה טוב יותר בעידן ללא הקלות.